ترەمپ گەڕایەوە کۆشکی سپی: لێکەوتەکانی بۆ سەر عێراق و هەرێمی کوردستان چی دەبێت؟

پرۆفیسۆر دکتۆر سەردار قادر محیەدین، شارەزا لە یاسای دەستووری و دیپلۆماسییەتی قەیران

گەڕانەوەی ترەمپ چی دەگەیەنێ؟

دۆناڵد ترەمپ بۆ جاری دووەم دوای دابڕانی بۆ ماوەی چوار ساڵ، جارێکی تر لە ڕێگەی هەڵبژاردنەوە گەڕایەوە کۆشکی سپی، بەڵام ئەم جارەیان هەر لەسەرەتاوە بەبەهێزی گەڕایەوە. لەسەروو هەموویانەوە ئەجێندایەکی 922 لاپەڕەیی وەک دیدگای چۆنیەتیی حوکمکردن بۆ چوار ساڵی داهاتووی لەبەردەستە لە کتێبێکدا بە ناوی پڕۆژەی ڕێگەپێدانی سەرکردایەتی 2025، کە لەلایەن 34 نووسەرەوە لە بوارە پەیوەندیدارە جیاجیاکانی حوکمڕانیی ئەمریکا دانراوە، کە دەبێ ئەمریکای ئاییندە چۆن بێ؟

ئەو بەراورد بە هەڵبژاردنی ساڵی 2016 سەرکەوتووتر بوو. خولی یەکەمی سەرۆکایەتییەکەی (2017 – 2020) لە کۆی 538 دەنگی ویلایەتەکان توانیی 306 بەدەست بێنێ، بەرامبەر بە 232 دەنگ بۆ هیلاری کلینتۆن؛ لەسەر ئاستی دەنگی هاووڵاتیانیش توانیی نزیکەی 63 ملیۆن دەنگ بەدەست بێنێ، بەرامبەر بە 66 ملیۆن دەنگی هاووڵاتیان بۆ هیلاری کلینتۆن. ترەمپ لەو هەڵبژاردنەدا بە دەنگی ویلایەتەکان بردییەوە، هیلارییش بە دەنگی هاووڵاتیان لە نزیکەی 3 ملیۆن دەنگ لەپێش ترەمپەوە بوو؛ بەڵام لە هەڵبژاردنی 2024 توانیی لە کۆی 538 دەنگی ویلایەتەکان، 312 دەنگ بەدەست بێنێ، بەرامبەر بە 226 دەنگ. لەسەر ئاستی هاووڵاتیانیش ئەم جارە ترەمپ توانیی زیاتر لە 73 ملیۆن دەنگ بەدەست بێنێ، بەرامبەر بە زیاتر لە 70 ملیۆن دەنگی هاووڵاتی بۆ هاریس.

لەو بارەیەوە پرسیارە گرنگەکە ئەوەیە: ئایا لەسەر ئاستی پرۆسەی بەرەنجامی هەڵبژاردن لە نێوەندی هەردوو ڕەهەندی دەنگی ویلایەتەکان (538) و دەنگی هاووڵاتیان، ئاماژەکە چیمان پێ دەڵێ؟ ترەمپ لەو بارەیەوە لەسەر هەردوو ئاستی دەنگی ویلایەتەکان و دانیشتووان پێگەی لە جاری پێشووی سەرۆکایەتی بەهێزترە: لەسەر ئاستی ویلایەتەکان توانیی 6 دەنگ زیاتر لە هەڵبژاردنی پێشوو بەدەست بێنێ، دەنگەکانیشی لەسەر ئاستی دانیشتووان، زیاترە لە 10 ملیۆن لەوەی پێشووتر؛ کەواتە جاری پێشوو وتیان: ترەمپ بە دەنگی ویلایەتەکان بردییەوە، بەڵام هاووڵاتیان زیاتر هیلارییان لا پەسەندتر بوو، بەڵام ئەم جارە لەسەر هەردوو ئاستەکە ترەمپ بردییەوە.

هەر لەو ڕوانگەیەوە، دەکرێ پرسیارێکی تر بکەین: ئایا بە گەڕانەوەی ترەمپ هیچ لە سیاسەتەکانی، گۆڕانکارییان بەسەردا دێت؟ ئەگەر گۆڕانکاری هەیە، ئاماژەکانی چین؟

لەو بارەیەوە دەتوانین جەخت لەسەر چەند ڕەهەندێک بۆ سەلماندنی ئەو گریمانەیە بکەین، لەوانەیش:

- لە سەردەمی ئەودا هیچ هاوکێشەیەکی جەنگ لەسەر ئاستی ئۆکراینا و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

نەبوو.

- قەیرانە ئابوورییەکان، بەدەر لە کاتی کۆرۆنا، ئەوەندەی ئێستا کاریگەر نەبوون.
- هێرشەکانی سەر ئیسرائیل بەو شێوەیەی ئێستا ئەوەندە کاریگەر و زۆر نەبوون.
- هاوکێشەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەرەو هەڵکشان نەدەچوون، هەروەک ئەوەی کە ئێستا هەیە.
- چین و ڕووسیا و ئێران ئەوەندە کاریگەرییان نەبوو لەسەر ناوچەکە و، پەیوەندییە سیاسی و ئابوورییەکان زۆر دیاریکراو بوون.
- کاریگەریی پێگەی ئەمریکا بەرەو لاوازی دەچوو؛ تەنانەت هەندێ جار باس لە کشانەوەی هێزەکانیش دەکرا.
- سیاسەتی ئەمریکا لە سەردەمی بایدن تەواوکەری بەرنامە و ئەجێندای ترەمپ نەبوو، بەڵکوو لە زۆر بواردا جودا و پێچەوانە بوون؛ هەر بۆیە ئەوەندەی کە بایدن لە هەوڵی ڕاستکردنەوەی ڕەوتی سیاسەتەکانی ترەمپدا بوو، ئەوەندە ئەڵقەیەکی تەواوکار نەبوو. لەبەر ئەوە جۆرێک لە خولانەوە لەناو یەک بازنەدا لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا هەبوو و هیچ بەرەنجامێکی ئەوتۆیشی لێ نەکەوتەوە؛ تا ئەو ئاستەی کە خودی هاوپەیمانانی ئەمریکایشی دووچاری نائومێدی کرد.
- هێرشەکان بۆ سەر بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا لە سەردەمی بایدن ڕوویان لە زیادبوون کرد؛ تا ئەو ئاستەی کاریگەرییان لەسەر هەیبەتی هەژموونی ئەمریکا لە ناوچەکە کرد. هەر بەوەیشەوە نەوەستان بەڵکوو پەلاماری هاوپەیمانە ستراتیژییەکەیشیان دا کە "ئیسرائیل"ە. ئێستا ڕۆژانە بە سەدان مووشەک و درۆن ئاڕاستەی ئیسرائیل دەکرێن؛ کە ئەمەیش بۆ ئەمریکا هەر لە سەردەمی "نیکسۆن"ەوە بە هێڵی سوور دانراوە.

ئایا ترەمپ چۆن دەتوانێ ئەو بارودۆخە لاسەنگە بۆ ئەمریکا و ئیسرائیل لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ڕاست بکاتەوە؟

لەو بارەیەوە دەتوانین ئاماژە بە چەند ڕەهەندێک بدەین، لەوانەیش:

- لە ستراتیژییەتی جێبەجێکردنی پرۆژەی 2025 لەلایەن کۆنسێرڤاتیڤەکانەوە، چوار بەڵێن بە هاووڵاتیانی ئەمریکا دراوە: **یەکەم**، گەڕانەوە و پاراستنی خێزانی ئەمریکییە و، دەبێ ئەو پێگەیەی بۆ بگەڕێتەوە، کە سروشت پێی داوە و، تەواوی بیر و ئەجێندای فیمینیستەکان ڕەت دەکەنەوە، چونکە بە لای ئەوانەوە دیموکراتەکان خێزانی ئەمریکییان بەرەو هەڵدێر بردووە. **دووەم**، سەرلەنوێ بنیاتناوەی حکوومەتی ئەمریکا و پشتئەستورکردنەوەی بە گەلی ئەمریکا؛ لەو بارەیەوە چەندان دامەزراوە لا دەبەن و چەندی دیکەیش بنیات دەنێن و بیرۆکراتییەت (ڕۆتینیات)یش ناهێڵن. **سێیەم**، بەرگریکردن لەسەروەریی گەل و سنوورەکانی؛ دروشمی ئەو گۆڕەپانەیش یەکەم جار بەرژەوەندیی ئەمریکایە. ئەمەیش پێویستیی بەوە هەیە کە دەبێ سەرلەنوێ ئەمریکا کۆنترۆڵی دونیا بکاتەوە و بەسەر سەرچاوەکانی وزەدا زاڵ ببێ و هاوپەیمانێتیی نوێ لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئاسیا و ئەفریقا و لاتین دروست بکاتەوە؛ هەروەها لە ستراتیژییەتەکەدا هاتووە کە دەبێ ئەمریکا سەرلەنوێ هاوسەنگی بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بگەڕێنێتەوە. هەر بۆیە دەبێ جارێکی تر سەرکردایەتیی ئەمریکا بۆ دونیا بگەڕێنرێتەوە. **چوارەم**، گەرەنتیی مافی هاووڵاتیان و چێژوەرگرتنیان لە ئازادی؛ ئەمەیش تەواوی بوارەکان دەگرێتەوە: ئابووری، زانست، فێربوون و پەروەردە، کار و هتد.

کەواتە خاڵی سێیەم ئەو بەڵێنە ستراتیژییەیە کە کۆنسێرڤاتیستە نوێیەکان بە هاووڵاتیانی ئەمریکایان داوە و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیش تەوەرەی سەرەکییەتی.

- گێڕانەوەی هاوسەنگیی هێز بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.
- گەرەنتیکردنی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و، پاراستنی لە مەترسی و هێرشەکان.
- کۆتاییهێنان بە هاوکێشەکانی جەنگ لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لەسەر بنەمای بەرژەوەندی و دیدگەی ستراتیژیی ئیسرائیل.
- ئەوپەڕی گوشارخستنە سەر ئێران و کەمکردنەوەی هەژموونی لە ناوچەکە. بۆ ئەو مەبەستەیش لەم قۆناغەدا تیۆریی جەنگکردن لەگەڵ هەشتپێ پەیڕەو دەکەن؛ بەوەی کە لە دوو هەڵمەت تێپەڕ ناکات: یان دەبێ بە یەک لێدان سەری هەشتپێیەکە پان بکرێتەوە و لەناو ببردرێ، یان دەبێ پێیەکانی ببڕدرێن و هەشتپێیەکە لەهێز بخرێ. ئەودەمیش سەری هەشتپێیەکە بێبەها دەمێنێتەوە و کاتێکی زۆری دەوێ تا پێیەکانی وەک جارانی لێ دێنەوە. کەواتە سیناریۆی یەکەم لەلایەن ئەمریکا و ئەوروپاوە دژ بە ئێران پەیڕەو ناکرێ و، ڕووخاندنی سیستەمەکە لە لای ئەوان بژاردەی یەکەم نییە. ئەوەی ماوەتەوە ڕای دووەمە؛ دەبێ ئێران لە گرووپە وەلائییەکانی بخرێت، ئەویش تەواو لاوازکردنیان، کە نەبنە مەترسی بۆ سەر بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا و ئیسرائیل. ئەو پرۆسەیەیش بە "حەماس" دەستی پێ کرد و "لوبنان"یش خەریکە تەواو دەبێت و ئێستایش سەرەی سووریا و عێراق و یەمەنە. لە بەرامبەریشدا مانەوەی ڕژێمی حوکمڕان لە ئێران وەک گەرەنتییەک بۆ کۆماری ئیسلامی دەخرێتە ڕوو؛ ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە هەوڵەکانی ئەمریکا و ئەوروپا بەردەوام دەبن لە نەهێشتن بۆ دەستگەیشتنە چەکی ناوکی لەلایەن کۆماری ئیسلامییەوە.
- لە خولی یەکەمی سەرۆکایەتییەکەیدا بەرەوپێشچوون هەبوو لە پرۆسەی ئاساییکردنەوەی پەیوەندییەکانی دەوڵەتانی ناوچەکە لەگەڵ ئیسرائیل، لەسەر ئاستی هەردوو کیشوەری ئاسیا و ئەفریقا، بەتایبەت ئەو دەوڵەتە عەرەبییانەی کە دراوسێی ئیسرائیلن. ئەوە بوو، چوار دەوڵەت پەیوەندییەکانیان ئاسایی کردەوە. هەر بۆیە ئەو پرۆسەیە بۆ باڵادەستیی ئیسرائیل لە ناوچەکە بەردەوام دەبێت. بۆ پەیڕەوکردن و بەجێگەیاندنی ئەو ستراتیژییەتەیش "ستیڤن ویتکۆف"ی کردۆتە نێردەی تایبەتی خۆی بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، کە دڵسۆزێکی ترەمپ و سەرمایەدارێکی ناودار و دۆستێکی دڵسۆزی ئیسرائیلیشە، چونکە هەر خۆی لە بنەڕەتدا جوولەکەیە.
- جەختلەسەر ڕێککەوتن و هاوپەیمانێتیی نوێ بۆ مسۆگەرکردنی هەژموون و سەرکردایەتی و بەرژەوەندییەکانی دەکاتەوە.
- دابەزاندنی نرخی نەوت لە بازاڕەکانی جیهاندا.
- بوونی ستافێکی یاریدەدەر لەسەر ئاستی حکوومەتەکەی ترەمپ، کە لەگەڵ ئەجێندای ئەو دەگونجێن و لەلایەن زۆرێک لەوانەوە تەنانەت پرۆژەی 2025 نووسراوەتەوە. کەواتە لەسەر ئاستی ئەجێندا و ستافی یاریدەدەر هەماهەنگی هەیە.
- سیستەمی سیاسیی ئەمریکا لەم قۆناغەدا و تەنانەت تا دوو ساڵی تر، یەکانگیریی تەواوی هەیە؛ بەوەی کۆمارییەکان بەسەر تەواوی سیستەمەکەدا زاڵن: حکوومەتی فیدراڵ، ئەنجومەنی پیران، ئەنجومەنی نوێنەران.
- هەماهەنگیکردنی تەواو لەگەڵ بکەرە سەرەکییەکانی ناوچەکە، وەک: میسر، عەرەبستانی

سعوودی و تورکیا.
- سەرلەنوێ پێداچوونەوە بە "گرێبەستی سەدە" لە نێوان ئیسرائیل و فەلەستینییەکان.

لەو نێوەندەدا دوو دەوڵەت ئاستەنگن لە بەردەم ستراتیژییەتی ئەمریکا و هەژموونی ئیسرائیل: ئێران و عێراق. ئاخۆ دەبێت ترەمپ چۆن مامەڵە لەگەڵ ئەو دوو دەوڵەتەدا بکات، کە هەردووکیان جۆرێک لە هەماهەنگییان لەگەڵ چین و ڕووسیادا هەیە؟ بەتایبەت ئێران کە دەوڵەتێکی کاریگەرە و هەژموونی بەسەر نیمچەدوورگەی عەرەبیدا هەیە و مەترسیی بۆ سەر ئاسایشی نەتەوەییی ئیسرائیل و بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا هێناوەتە ئاراوە.

مامەڵە لەگەڵ ئێران هەستیارە

هەستیارییەکەیشی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە لە لایەک هەژموونی هەیە و لە لایەکی تریشەوە ڕووخانی ڕژێمەکە ئاسان نییە و کاردانەوەی خراپی لەسەر ناوچەکە دەبێت؛ هەر بۆیە کار لەسەر ئەوە دەکەن بەرامبەر ئێران کە هەژموونی کەم بکەنەوە و هاوسەنگی بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بگێڕنەوە و چیدی توانای مەترسیی بۆ سەر ئیسرائیل و بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا لە ناوچەکەدا نەبێت. ئێستا ئەمریکا و ئەوروپا زیاتر لە 1500 جۆری سزایان بەسەر ئێراندا سەپاندووە؛ واش چاوەڕوان دەکرێت کە ترەمپ زۆر لە بایدن توندتر بێ لە دژی ئێران؛ کاریش لەسەر ئەوە دەکات کە چالاکییەکانی گرووپە وەلائییەکانی سەر بە ئێران تەواو کەم بکرێنەوە و جێی بایەخ نەبن، ئەویش لە ڕێگەی گەمارۆدانیان و وەشاندنی لێدانی جەرگبڕ لێیان، تا توانای هەستانەوەیان نەبێت. ئێرانیش ئەو توندییەی جارانی بەرەو خاوبوونەوە بردووە، هەر بۆیە لەو بارەیەوە سەرۆک پزیشکیان ڕای گەیاند: "پێویستە لەگەڵ دۆستەکانمان بەبەخشندەییەوە مامەڵە بکەین و لەگەڵ دوژمنەکانیشمان ئارام بین." بڕگەی دووەمی لێدوانەکەی، مەبەستی ئەمریکا بوو. لە لایەکی تریشەوە ترەمپ پێ دەچێ کەمێک زیاتر لە بایدن دەستی ئیسرائیل بۆ لێدانی ئێران واڵاتر بکات.

بەڵام پێ دەچێت ترەمپ بەرامبەر ئێران ئەم سیاسەتانە بگرێتە بەر:

- زیاتر جەخت لەسەر گوشار و تەنگپێهەڵچنین دەکاتەوە؛ بەوەی لەو بارەیەوە کەمترین پانتایی بۆ دیپلۆماسییەت هەیە.
- ئەوپەڕی گوشارخستنە سەر ئێران، تا سازش بکا و دەست هەڵبگرێ لە چەندان پێگە و ناوچەی هەژموونی خۆی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، وەک لە فەلەستین، لوبنان، سووریا، عێراق، یەمەن و کەنداوی عەرەبی. ئەو مامەڵەیەش بەرانبەر بە مانەوەی ڕژێمی کۆماری ئیسلامی ئێستایە لەسەر تەختی دەسەڵات، کە هیچ مەترسییەکی ئەوتۆی بۆ بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا و ئیسرائیل نابێ، بەڵکوو لە پەیوەندیشدا دەبێت لەگەڵیاندا.
- بەمەرجکردنی هاوکارینەکردنی ئێران بۆ گرووپە وەلائییەکان.
- کەمکردنەوەی دەرچەکانی عێراق بۆ بارسووککردنی گەمارۆکان؛ عێراق لە سەردەمی دیموکراتەکان زیاتر هاوکار بوو بۆ ئێران وەک لە سەردەمی ترەمپ خۆی.
- هەوڵدان بۆ ڕێککەوتنێکی نوێ لەگەڵ ئێران لەسەر چەکی ناوەکی؛ ئەوەیش بۆ ئێران بژاردەیەکی گونجاو و باشە بۆ ئەم قۆناغە، پێ دەچێ مەرجەکانی، لەوەی جاران قورستر و مەحاڵتر بن بۆ سەر ئێران؛ بەڵام ئێران لە پێناو مانەوەی ڕژێمی حوکمەکەی، دوور نییە ئاسانکاری بکات و لە

ئاکامدا ڕازی بێت، چونکە سیاسەتی ئێران ئەوەندەی پراگماتیستە، ئەوەندە باوەڕ و عەقیدەیی نییە.

- لە پەرچەکرداری ئێران بۆ سەر ئیسرائیل، ئەمریکا و ئیسرائیل زۆر بەتوندی و بێبەزەییانە وەڵام بدرێتەوە، تا ئێران چیدی بوێریی هەنگاوی زیاتر نەکات.
- کپکردن و لەباربردنی هەر هەوڵێک لە عێراق و سووریا و لوبنان و یەمەن بەتوندی، کە ببنە پاڵپشت و هەڵمەتی پرۆکسی بۆ ئێران دژ بە ئیسرائیل و ئەمریکا؛ نەک هەر لەسەر ئاستی گرووپەکان، بەڵکوو تەنانەت لەسەر حکوومەتەکانیش.
- هەوڵدان بۆ کەمکردنەوەی هەژموونی ئێران بەسەر عێراقەوە؛ بەو مانایەی کە عێراق لە خولگە (مەدار)ی سیاسەتی شوێنکەوتەیی بۆ ئێران، وەرچەرخێ و بەرەو کەنداو و خولگەی ستراتیژییەتی ئەمریکا بەتەواوی هەنگاو بنێ. ئەو هەنگاوەیش کە وەدەرنانی ئێرانی لە عێراق لێ بکەوێتەوە، واتە تەواو لاوازبوونی هەژموونی ئێران لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست؛ چونکە عێراق واتە بڕبڕەی پشتی ستراتیژییەتی ئێران لە ناوچەکە لە هەموو ڕوویەکەوە.

کەواتە عێراق لە دووڕیانێکی وەرچەرخانی خۆیەکلاکەرەوەدایە: یان ئێران یان ئەمریکا

ئەمە کرۆکی قۆناغی نوێی سیاسەتی حوکمڕانییە لە عێراق. ئەو قۆناغەیش دەبێ لە ساڵی 2025 حکوومەتی عێراقی خۆی یەکلایی بکاتەوە. ئەوەیش دەبێ لە هەڵبژاردنی ئۆکتۆبەری ساڵی 2025 تەواو یەکلایی ببێتەوە؛ بەوەی گرووپە وەلائییەکانی سەر بە ئێران، دەبێ کەمترین بەشداری و کاریگەرییان لەسەر حکوومەتی نوێی عێراق هەبێت. بۆ ئەو مەبەستەیش هەنگاوەکان لەلایەن سوودانییەوە هەر لە ئێستاوە دەستی پێ کردووە بۆ کەمکردنەوەی هەژموونی ئێران لە عێراق، ئەویش بە چەند قۆناغێک دەبێت:

- هەوڵدان بۆ تێوەنەگلانی عێراق لەو هاوکێشانەی جەنگ کە ئێستا لە نێوان ئیسرائیل و لوبنان و سووریا و یەمەن هەیە و بەناڕاستەوخۆیش لەگەڵ ئێران، لە هەوڵدایە عێراق نەکرێتە گۆڕەپانی یەکلاییکردنەوەی هاوکێشە و ململانێکانی دەوڵەتانی ناوچەکە، بەتایبەت ئێران و ئیسرائیل و تورکیا. ڕاوێژکاری ئاسایشی نەتەوەیی عێراقیش لە سەروبەندی سەردانەکەی بۆ تورکیا و ئێران جەختی لەسەر هەمان بابەت کردەوە.
- لەقاڵبدانی گرووپە وەلائییەکانی سەر بە ئێران. لەو ڕووەوە سوودانی تەواو لە گوشارەکانی ئەمریکا لە دژی ئەو گرووپانە سوودمەند بووە؛ گرووپی موقاوەمەی عێراقی نەبێت، ئەوانی تر هێرشەکانیان لە دژی ئەمریکا و ئیسرائیل ڕاگرتووە، ئەویش لە پێناو مانەوەی خۆیان لەسەر ئاستی پرۆسەی سیاسی و حکوومەت.
- داماڵین لە چەک و سنووردارکردنی چالاکی و پێگە و هێنانەوەیان بۆ ژێر کۆنترۆڵی حکوومەت. لەو بارەیەشەوە بانگەشەکەی مەرجی شیعەکانی عێراق، عەلی سیستانی، لە قازانجی ئەو بوو، کە بەڕاشکاوی جەختی لەسەر ئەوە کردەوە، دەبێت حکوومەتی عێراقی خۆی لە تێوەگلان لە جەنگ بپارێزێت و چەکیش دەبێت تەنیا بەدەستی حکوومەتەوە بێت.
- هەوڵدان بۆ چارەسەرکردنی گرفتی بوودجە و مووچە لەگەڵ هەرێمی کوردستان؛ چونکە عێراق بەبێ هەرێمی کوردستان هیچ سەقامگیرییەک بەخۆیەوە نابینێت. ئەمەیش لە بەرژەوەندیی سوودانی نییە، بەتایبەت کە وەک هاوپەیمان مامەڵە لەگەڵ پارتی دیموکراتی کوردستان دەکات؛ بەتایبەتتر بۆ قۆناغی داهاتوو کە هەڵبژاردنی پەرلەمانی عێراق لە ساڵی 2025 ئەوەندەی نەماوە.

- قۆناغێکی زێڕینە بۆ سوودانی؛ بەوەی پێش وادەی هەڵبژاردنی پەرلەمانی عیراق، بەرەیەکی سیاسی بۆ خۆی ئامادە بکات و بەو تەماحەی کە زۆرینەی پەرلەمان بەدوور لە هەژموونی ئێران پێک بهێنێ، یان کەمترین کاریگەریی ئێرانی لەسەر بێت، چونکە ئەو هەوڵەی سوودانی لە کاتێکدایە کە گرووپە وەلائییەکان کەمترین جووڵەی سیاسییان لەسەر ناوچەکە و عێراق هەیە و، لەژێر گوشارێکی زۆری ئەمریکادان، کە توانای هەڕەشەیان ئەوەندە نییە لە حکوومەتی عێراق و هەرێمی کوردستان.
- هەر لە ئێستاوە حکوومەتی عێراقی و سەرۆکایەتیی دەوڵەت، لە هەوڵی ئاساییکردنەوەی پەیوەندییەکانیانن لەگەڵ ئەمریکا بەرەو باشتر و گەشەسەندووتر. ئەو گوتارە سیاسییەیش لە پەیوەندییە تەلەفۆنییەکەی عەبدوللەتیف ڕەشید و سوودانی بەڕاشکاوی دەرکەوت.

بەڵام کارەکە لێردا تەواو نابێت

چەند گرفتێک هەیە؛ بەوەی عێراق بیسەلمێنێ کە بەنیازە خۆی لە هەژموونی ئێران قوتار بکات، یان کەمترین هەژموونی بمێنێ، یان کاریگەرییەکی ئەوتۆی بەسەر دروستکردنی بڕیاری سیاسیی عێراقەوە نەبێ، بەتایبەت لەسەر ئاستی دادگەی باڵا و حکوومەت و پەرلەمان، کە ئێستا هەرسێکیان بە ئاماژەی ئێران جووڵە دەکەن، گرفتی وەک:

- **برەودان بە پەیوەندی لەگەڵ تاوانبار**

دوای ئەوەی بە فەرمانی ترەمپ لە مانگی کانوونی دووەمی ساڵی 2020، سەرکردەیەکی حەشدی شەعبی بە ناوی ئەبو موهەندیس و سەرکردەی هێزەکانی سوپای قودسی ئێران قاسم سولەیمانی، کوژران؛ پاش ئەو ڕووداوە، دەسەڵاتی دادوەریی عێراقی بەپێی ماددەی 406 لە یاسای سزادانی عێراقی، ترەمپی بە "تاوانبار" ئەژمار کرد و فەرمانی دەستگیرکردنی بۆ دەرکرد. ئەو بڕیاری دادگەیەیش لەلایەن خودی سەرۆکی دەسەڵاتی دادوەرییەوە خوێنرایەوە و گرنگییەکی بێشوماری پێ درا. پرسیارە گرنگەکە ئەوەیە: ئایا حکوومەتی عێراقی چۆن ئەو کێشەیە چارەسەر دەکات؟ ئەو بڕیاری دەستگیرکردنە لەلایەن دەسەڵاتی دادوەرییەوە دەرکراوە و قابیلی ڕەتکردنەوە نییە و حکوومەتی عێراقیش توانای جێبەجێکردنی نییە، تەنیا ئەوەندە نەبێ کە لەبەر بەرژوەندیی باڵای عێراق، دەبێت لە دوو هەڵوێست، دەسەڵاتی دادوەری یەکێکیان هەڵبژێرێ: سزاکە سڕ بکات تا کاتی تەواوبوونی ماوەی سەرۆکایەتیی ترەمپ. ئەمەیش ئاسان نییە، چونکە لە یاسای سزادانی عێراقی هیچ دەسەڵاتێک مافی هەڵوەشاندنەوەی بڕیارەکەی نییە، بێجگە لە دەسەڵاتی دادوەری یان دامەزراوەیەکی سەروو خۆی نەبێت، ئەویش بەپێی ماددەی 94 لە یاسای بنەماکانی دادگەییکردنی سزای عێراق ژمارە 23 ساڵی 1971.

لەوەیش زیاتر ئەوەیە کە عێراق ببێتە ئەندام لە ڕێککەوتننامەی ڕۆمای تایبەت بە دادگەی سزادانی نێودەوڵەتیی ساڵی 1998. ئەوجا بەپێی ماددەی 6 لەو ڕێککەوتننامەیە عێراق دەتوانێ داوای ڕێوشوێنی یاسایی لە دادگە بکا دەرهەق بە ترەمپ، چونکە ئەو کاتە سەرۆکەکان هیچ پارێزبەندییەکیان لە بەردەم دادگە نێودەوڵەتییەکە نامێنێ؛ ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە خودی ئەوانەی کوژراون، لە لیستی تیرۆری ئەمریکادان.

کەواتە ئەوەندە نەبێ کە حکوومەتی عێراقی و دەسەڵاتی دادوەرییەکەی دووچاری هەڵوێستی ناتەبایی دەبێت.

لەوە زیاتر هیچیان پێ ناکرێ و ناتوانن؛ ئەگەر ترەمپیش بە سەردانی فەرمی بێتە عێراق، نەک هەر ناتوانن بیگرن بەڵکوو دەبێت فەرشی سووریشی بۆ ڕابخەن و زۆریش مەمنوون بن کە کاردانەوەی نەبێت. هەر بۆیە بڕیاری دەستگیرکردنەکە لەلایەن زۆرێک لە گەلی عێراقییەوە بەگاڵتەجاڕی ناوزەد کراوە و کەسیان باوەڕیان بەوە نییە کە جێبەجێ بکرێت.

- **توانای هەژموونی حکوومەت بەسەر میلیشیاکانەوە، ئاکامی بەدەردەخا**

یەکێک لەو بابەتە هەستیارانەی کە حکوومەتی عێراقی پێوەی دەناڵێنێ، میلیشیا وەلائییەکانی سەر بە ئێرانە؛ ئەوان پرۆسەی دروستکردنی بڕیار لە عێراق ئاراستە دەکەن. سەرۆکوەزیران کاریگەرییەکەی لەوپەڕی لاوازیدایە؛ ئەمان ڕەهەندی سەرەکیی کۆتاییهێنانی جەنگن لەلایەن ترەمپەوە، کە دەبێت پەروباڵیان بکرێ و لە چالاکی و مەترسی بۆ سەر بەرژوەندییەکانی ئەمریکا و ئیسرائیل دوور بخرێنەوە. هەر بۆیە ئەوانە لەلایەن ئەمریکا و ئیسرائیلەوە خراونەتە ئەجێندا سەربازییەکەیان؛ بەوەی کە دەبێ لێیان بدرێ. لەو بارەیشەوە چەندان جار حکوومەتی عێراقیان لێ ئاگادار کراوەتەوە، چونکە ئەو گرووپانە بەشێکن لە هۆکاری گرژی و هەڵکشانی هاوکێشەکان بەرەو جەنگ و تێوەگلاندنی عێراق لە جەنگ.

ئێستا میلیشیا وەلائییەکان تەواو بێدەنگن و، لە هەوڵی سازشدان لەگەڵ ئەمریکا؛ تەنیا میلیشیای موقاوەمەی ئیسلامی نەبێت کە یەکەم هێرشی لە 17/10/2023 کردە سەر سەربازگەی هەریر لە هەرێمی کوردستان کە هێزی ئەمریکای لێیە. ئەوان سیاسەتی تێوەگلاندنی عێراقیان لە جەنگ هەیە بە پاڵنەری ئێران، هەر بۆیە بەپێی سەرچاوەکانی زانیاری، لە ماوەی 230 ڕۆژی ڕابردوودا زیاتر لە 265 هێرشیان کردۆتە سەر ئیسرائیل. کەواتە قوتاربوونی حکوومەتی عێراقی لە هەژموونی ئێران وا ئاسان نییە. بۆ لاوازکردنی ئەو هەژموونەیش، دەبێ ئەو گرووپانە لەلایەن ئەمریکا و ئسرائیلەوە لێیان بدرێ.

- **پەیوەندییەکانی نێوان هەرێمی کوردستان و بەغدا**

ئەمریکا مەبەستیەتی لەم قۆناغە هەستیارەی ئێستای ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، پەیوەندییەکانی هەرێمی کوردستان و بەغدا سەقامگیر بێت. ئەو ئاسانکار و هاوکار دەبێ بۆ هەبوونی ئەو جۆرە پەیوەندییە و چارەسەرکردنی گرفتەکان لە ڕوانگەیەکی دەستوورییەوە. ئەگەر هەژموونی میلیشیاکان بەسەر حکوومەتی عێراقییەوە لاواز بکرێ، ئەو پەیوەندییە ئەرێنییە و چارەسەری گرفتەکان دەرفەتیان زیاتر دەبێ؛ سوودانییش ئەو مەبەستەی هەیە. پێکهێنانی حکوومەتی هەرێمیش لە کەمترین کاتدا، ئەو هەنگاوە بەرەوپێشەوە دەبات، بەڵام پێ دەچێ لەلایەن ئێرانەوە ئەو هەنگاوە گرفتی بۆ دروست بکرێت و پرۆسەکەیش خاو بکرێتەوە؛ بەوەی ڕێوشوێنەکانی پەسەندکردنی کۆتاییی بەرەنجامەکانی هەڵبژاردن، بەسستی بگیرێنە بەر و پەلەیان لێ نەکرێت. ئەوەتا بەبێ بوونی گرفتی گەورە کە نزیکەی مانگێک بەسەر هەڵبژاردن تێ پەڕیوە، بەڵام تا ئێستا پەسەندی کۆتاییی بەرنجامەکان نەکراوە. لە لایەکی تریشەوە بۆ گرفتخستنە بەردەم پێکهێنانی حکوومەتی هەرێمی کوردستان و سوودنەبینینی سوودانی لە پرۆسەکە و هێشتنەوەی هاوکێشەکان بەهەڵپەسێردراوی، ئەوا هەڵوێستی یەکێتیی نیشتمانی توندتر و مەحاڵ دەکەن، تا دانوستانەکان هەستیار و گران بن و نزیک هەڵبژاردنەکانی پەرلەمانی عێراقی ببنەوە، تا ئەو نزیکبوونەوە و سەقامگیرییە لە پەیوەندییەکانی هەرێم و بەغدا ڕوو نەدات؛ لەو نێوەیشدا نانەوەی گرفتی زۆر لە نێوان هەردوو لایان، وەک دواخستنی مووچە؛ گەرچی هەر لە سەردەمی ترەمپدا بوو چەندان شاری کوردیی وەک عەفرین و کەرکووک و شەنگال و...

لەلایەن دوژمنانی کوردەوە سەرلەنوێ داگیر کرانەوە و ترەمپیش هیچ هەڵوێستێکی نەنواند.

- **کشاندنەوەی هێزەکانی هاوپەیمانان لە عێراق**

بۆ ئەم بابەتە لە نێوان بەغدا و واشنتۆن چەندان کۆبوونەوە کراوە و، لێکتێگەیشتن لەو بارەیەوە هەیە، بەڵام گەرەنتییەکانی بەغدا بۆ واشنتۆن جێی متمانە نین؛ هەر بۆیە هەوڵەکان سستن؛ هەرچەندە پەرلەمانی عێراقیش لەو بارەیەوە یاسای دەرکردووە. ئەمەیش گرفتێکی ترە کە دامەزراوەی پەرلەمان بۆ حکوومەتی هێناوەتە ئاراوە. بەڵام دوای جەنگی لوبنان و غەززە، حکوومەتی عێراقی و میلیشیاکان بابەتەکەیان بەساردی وەرگرتووە و، نایوروژێنن، چونکە گوشاری زۆریان لەسەرە لەلایەن ئەمریکاوە.

حکوومەتی عێراقیش گەیشتۆتە ئەو قەناعەتەی کە بەبێ پشتیوانیی ئەمریکا لە هاوکێشەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست یان بەلاوازی دەمێنێتەوە یان لێی دەدرێ. هەمان بۆچون لەلایەن دەستەبژێری عێراقییەوە، بە سوننە و شیعە و کوردەوە هەیە، بەتایبەت شیعەکان؛ چونکە بەدەر لەو پشتیوانییە، عێراق دەبێتە پارێزگایەک لە ئێران و هەرچی نەهامەتی و گرفتەکانی ئەو وڵاتەیشە عێراق تووشیان دەبێ.

ئێستا ئەمریکا سێ بنکەی سەربازیی سەرەکیی لە عێراق هەیە: عەین ئەسەد لە ئەنبار، هەریر لە هەرێمی کوردستان، ڤیکتۆریا لە تەنیشت فڕۆکەخانەی نێودەوڵەتیی بەغدا؛ ژمارەیان نزیکەی 2500 سەربازە. لەوانەیە جۆرێک لە تێگەیشتن بۆ بابەتی کشانەوە هەبێت، بەڵام نابێتە ئەوەی کە عێراق خاڵی بێت لە هێز و کاریگەریی ئەمریکا، چونکە هەموو کشانەوەیەک، لە بەرامبەریدا سیستەمێک لە ڕێوشوێنی یاسایی و ڕێکخستنی کارەکانی نێوانیان و چۆنێتیی مانەوەی ئەمریکا بە کاریگەری لە عێراق مسۆگەر دەکات. بەو پێیەیش دوای کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکاش لەو وڵاتە، عێراق ناتوانێ لە خولگەی ستراتیژییەتی ئەمریکا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست قوتاری ببێ؛ بەوەی عێراق بە شێوەیەک بە ئەمریکاوە گرێ دراوە، کە ناتوانێ ئەو کارە بکات. لە لایەکی تریشەوە کشانەوە، تەواو پێچەوانەیە لەگەڵ چەند بابەتێکی ستراتیژیی ئەمریکا: زاڵبوون بەسەر سەرچاوەکانی وزە، ئاڕاستەکردنی هاوکێشەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست؛ بەوەی تەواوی دەوڵەتانی ناوچەکە بڕیاری ئاشتی و جەنگیان لەدەست ئەمریکادایە، بۆ پاراستنی ئیسرائیل. هەر بۆیە سوودانییش لەو بارەیەوە لەبەر خاتری میلیشیاکان، نەک یەکلاییکردنەوەی دۆسییەکە، کات دەقۆزێتەوە.

- **پەیوەندیی عێراق لەگەڵ ئێران**

ئەمە ئەو دووڕیانەیە کە دەبێ حکوومەتی عێراقی خۆی یەکلایی بکاتەوە، ئەویش لەسەر بنەمای **سێ ڕەهەند:** چوونەناو خولگەی ستراتیژییەتی ئەمریکا و دوورکەوتنەوە لە چین و ڕووسیا و ئێران و، لە جیاتی ئێران پەیوەندییەکانی عێراق بە دەوڵەتانی کەنداوەوە ببەسترێتەوە، دواتریش نابێ هیچ مەترسییەکی بۆ سەر بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا و ئیسرائیل هەبێت و ڕێگری بکات لە تەواوی هەوڵی میلیشیاکان لەو بارەیەوە. دابڕینی عێراق لە هەژموونی ئێران، خەسارەتە لە تەواوی گرووپە وەلائییەکانی سەر بە ئێران، چونکە هەموویان لەلایەن عێراقەوە لە ڕووی ئابوورییەوە سوودمەندن. دەرچونی عێراق لەژێر هەژموونی ئێران، واتە گەڕانەوەی ئێران بۆ ناو قاوغە ڕاستەقینەکەی خۆی و گۆشەگیرکردنی.

- **پەیوەندییە ئابوورییەکانی عێراق**

ئەمە بابەتێکی تری ئاڵۆزە بۆ عێراق، چونکە زۆربەی کایەکانی ئەم وڵاتە لە خزمەت بەرەی موقاوەمە و

ئێرانە. گرووپەکانی ئەو بەرەیە لەسەر عێراق بوونەتە مشەخۆر و زۆرێک لە دارایی وڵات بۆ ئەوان دەچێت. تەنانەت لەوەیش زیاتر، بۆتە کەناڵێکی هاوکاری بۆ پڕکردنەوەی کەموکورتییەکانی ئێران کە بەهۆی گەمارۆوە دووچاری بووە. بۆ ئەو مەبەستە، دەبێ حکوومەتی عێراق چەند هەنگاوێک هەڵێنێ تا لەگەڵ ئەجێنداکەی ترەمپ دەرهەق بە عێراق هاوتەریب بێ، لەوانەیش:

کەمکردنەوەی پشتبەستنەکانی عێراق بە گازی ئێرانی و سوودبینین لە گازی هەرێم، کەمکردنەوەی دیاردەی سپیکردنەوەی دۆلار و ڕێگرتن لە ئاودیوکردنی بۆ ئێران، بەستنەوەی سیستەمی ئابووریی عێراق بە دەوڵەتانی کەنداوەوە، زەمینەسازیی باش بۆ وەبەرهێنەرانی ئەمریکا، جێبەجێکردنی ئەو مەرجانەی کە ئەمریکا لە بواری سیستەمی بانکییەوە بۆ عێراقی داناوە (چونکە تا ئێستا نزیکەی 32 بانک لە لیستی سزادانی ئەمریکادان کە نابێ دۆلاریان پێ بدرێ)، کەمکردنەوەی پەیوەندییە ئابوورییە ستراتیژییەکانی لەگەڵ ڕووسیا و چین، هەناردنەکردنەوەی نەوتی هەرێمی کوردستان- کە لە لایەک هەندێ گرفتی دارایی بۆ عێراق باش دەکات و پەیوەندییەکانی لەگەڵ هەرێمی کوردستان ڕێک دەخاتەوە و پێگەی هەرێمیش لەسەر ئاستی عێراق و نێودەوڵەتی بەهێزتر دەبێتەوە، لەسەر ئاستی نێودەوڵەتییش هەناردەکردنەوەکە کاریگەریی لەسەر نرخی نەوت و دابەزاندنی دەبێت.

- **گێڕانەوەی هاوسەنگیی هێز بۆ عێراق**

لە سەردەمی بایدن ئەو هاوسەنگییە تەواو تێک چوو و، لاسەنگ بوو بە لای بەغدا؛ زیاتر بەرەو مەرکەزییەت ڕۆیشت و تەواو پڕەنسیپەکانی فیدراڵییەتیان پشتگوێ خست- تەنانەت فیدراڵییەت وەک هۆکاری پەرتبوون و دابەشکاریی عێراق ئەژمار کرا-، هەوڵی گۆڕینی دەستوور درا، هەوڵ درا شایستە دەستوورییەکان لە هەرێمی کوردستان زەوت بکرێت، بەغدا بووە هۆکاری تێکچوونی شیرازەی هەرێمی کوردستان، بوودجە و مووچە بەپێی ڕێککەوتنەکان نەنێردرا، سوننەکان زیاتر پەراوێز خران، داواکانیان جێبەجێ نەکرا، هەوڵەکانیان بۆ دروستکردنی هەرێمێکی سوننە لەلایەن ئێران و میلیشیاکانەوە لەبار بردران. هەر بۆیە ئەمە بە گرفتێک لە بەردەم ترەمپ دادەنرێ، کە پێویستە ئەو هاوسەنگییەی کە لە نێوان سوننە و شیعە و کوردا هەبوو، کە هۆکاری سەقامگیری بوو، بیگەڕێنێتەوە و عێراق بەرەو مەرکەزییەت نەبردرێتەوە. ئایا ترەمپ ئەوە دەکات؟